

Mehnat migratsiyasi va valyuta tushumlarining iqtisodiyotdagi o‘rni

Axrorov Elyorjon Baxtiyor o‘g‘li
O‘zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali

Annotatsiya: Mazkur maqolada mehnat migratsiyasi va uning iqtisodiy oqibatlarini, ayniqsa valyuta tushumlarining milliy iqtisodiyotdagi o‘rni tahlil qilingan. Migrantlar tomonidan yuboriladigan pul o‘tkazmalarining uy xo‘jaliklari daromadlariga, moliyaviy sektor rivojiga, milliy valyuta barqarorligiga hamda investitsiyaviy faollikka ko‘rsatadigan ta‘siri ilmiy asosda yoritiladi. Shuningdek, O‘zbekistondagi migratsiya siyosati, huquqiy baza va xalqaro tajriba tahlil qilinib, ushbu valyuta oqimlarining iqtisodiyotga yanada samarali yo‘naltirilishi bo‘yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: mehnat migratsiyasi, valyuta tushumlari, remittanslar, iqtisodiy barqarorlik, iste‘mol darajasi, moliyaviy inklyuziya, valyuta kursi, kichik biznes, migratsiya siyosati, O‘zbekiston.

Global miqyosda mehnat migratsiyasi zamonaviy iqtisodiy rivojlanish jarayonlarining ajralmas qismiga aylanib ulgurgan. Xalqaro migratsiya tashkilotining (IOM) ma‘lumotlariga ko‘ra, bugungi kunda dunyo bo‘ylab 180 milliondan ortiq kishi ish izlab boshqa mamlakatlarda vaqtinchalik yoki doimiy yashab ishlamoqda. Mehnat migratsiyasi nafaqat ishchi kuchi bilan bog‘liq masala, balki muhim iqtisodiy hodisa sifatida ko‘rib chiqilishi zarur. Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun tashqi mehnat migratsiyasi orqali yuboriladigan valyuta tushumlari (remittances) iqtisodiy barqarorlikning muhim omiliga aylangan.

Valyuta tushumlari – bu mehnat muhojirlari tomonidan o‘z vatanidagi oilalarga yuboriladigan pul mablag‘laridir. Ular bevosita xususiy transferlar shaklida amalga oshiriladi va aksariyat hollarda daromad solig‘iga tortilmaydi. Jahon bankining 2023-yilgi hisobotida qayd etilishicha, o‘rta daromadli mamlakatlar yalpi ichki mahsulotining (YaIM) o‘rtacha 5–10 foizi mehnat migrantlarining pul o‘tkazmalari hisobiga to‘g‘ri keladi. O‘zbekiston misolida esa ushbu ko‘rsatkich 2022 yilda 16,6 milliard AQSh dollariga yetib, mamlakat YaIMining qariyb 20 foizini tashkil etdi. Bu valyuta tushumlarining iqtisodiyotdagi o‘rnini yaqqol namoyon etadi.

Valyuta tushumlarining iqtisodiy ahamiyati bir necha darajalarda namoyon bo'ladi. Birinchidan, ular uy xo'jaliklarining iste'mol imkoniyatlarini kengaytiradi. Oilalar oziq-ovqat, sog'liqni saqlash, ta'lim, uy-joy ta'miri kabi ehtiyojlariga ko'proq sarf qilish imkoniga ega bo'ladi. Bu esa ichki iste'mol bozorida talabni oshiradi va iqtisodiy faollikni kuchaytiradi. Ikkinchidan, remittanslar moliyaviy inklyuziyani rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Bank va to'lov tizimlari orqali pul yuborishning ko'payishi aholining moliyaviy xizmatlarga bo'lgan ishonchini oshiradi va raqamli to'lov tizimlarining kengayishiga xizmat qiladi.

Uchinchidan, valyuta tushumlari milliy valyuta kursining barqarorligini ta'minlashga yordam beradi. O'zbekiston misolida mehnat migrantlari yuborayotgan valyuta ichki bozorni dollar bilan ta'minlab, milliy valyutaning qadsizlanish xavfini pasaytiradi. Shu bilan birga, Markaziy bankning valyuta intervensiyalarida bu tushumlar muhim zahira rolini bajaradi. To'rtinchidan, remittanslar kichik biznes va tadbirkorlikni moliyalashtirish vositasi sifatida ham xizmat qiladi. O'z mablag'lari hisobiga mikrobiznesni yo'lga qo'ygan fuqarolar iqtisodiy o'sishga hissa qo'shmoqda.

Biroq mehnat migratsiyasining iqtisodiyotga ta'siri faqat ijobiy jihatlar bilan cheklanmaydi. Eng katta muammo – bu malakali ishchi kuchining mamlakatdan chiqib ketishi natijasida yuzaga keladigan “miya oqimi” (brain drain) hodisasidir. Bu holat uzoq muddatda intellektual salohiyat va innovatsion rivojlanishga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuningdek, migrantlarga bog'liq daromad manbalarining keskin kamayishi (ayniqsa, global inqirozlar davrida) mamlakat moliyaviy tizimi uchun xavf tug'diradi. Pandemiya davrida bir qator davlatlarda pul o'tkazmalarining keskin kamaygani bunga yaqqol misoldir.

O'zbekistonda mehnat migratsiyasi jarayoni tizimli asosda boshqarilmoqda. Tashqi mehnat migratsiyasini tashkil etish, huquqiy himoya qilish va migrantlarga konsullik yordami ko'rsatish borasida Migratsiya agentligi faoliyat yuritmoqda. Rossiya, Janubiy Koreya, Qozog'iston, Turkiya, BAA va boshqa davlatlar bilan mehnat shartnomalari tuzilmoqda. “Mehnat migratsiyasini tartibga solish to'g'risida”gi qonun loyihasi orqali migrantlarning ijtimoiy himoyasi, kasbiy tayyorgarligi, mehnat shartlari va valyuta o'tkazmalari bo'yicha huquqiy asoslar kuchaytirilmoqda. O'zbekiston hukumati tomonidan xorijdagi mehnat migrantlarini ishlab topgan mablag'larini

investitsiya loyihalariga yo‘naltirishga undovchi mexanizmlar – “Migrant investori” dasturi, soliqlar imtiyozlari, grantlar ishlab chiqilmoqda.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, remittanslar faqat iste‘molga emas, balki jamg‘arish va investitsiyaga yo‘naltirilganda, ularning iqtisodiy samarasi bir necha baravar ortadi. Filippin, Bangladesh, Meksika, Misr va Nepal kabi davlatlar o‘z migrantlarining valyuta tushumlarini rasmiy tizimlar orqali jalb etish, ular uchun alohida bank mahsulotlarini ishlab chiqish orqali iqtisodiy mustahkamlikka erishmoqda. Ular mehnat migrantlari mablag‘larining qishloq infratuzilmasini rivojlantirish, sog‘liqni saqlash muassasalari qurilishi, ta‘lim tizimini modernizatsiya qilish kabi sohalarga yo‘naltirilishini rag‘batlantirishmoqda.

Xulosa qilib aytganda, mehnat migratsiyasi va valyuta tushumlari bugungi kunda O‘zbekiston iqtisodiyotining asosiy moliyaviy oqimlaridan biriga aylangan. Ular nafaqat qisqa muddatli ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlaydi, balki iqtisodiy o‘sish, infratuzilma rivoji, bandlik darajasi va moliyaviy sektor barqarorligiga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Kelajakda esa bu jarayonni institutsional va innovatsion yondashuvlar asosida chuqurlashtirish, mehnat migrantlarini milliy iqtisodiyotga faol jalb qilish, remittanslar oqimini sarmoyaga aylantirish bo‘yicha strategik yondashuv zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. World Bank. Migration and Remittances Factbook 2023. Washington, DC, 2023.
2. IOM (International Organization for Migration). World Migration Report 2022. Geneva, 2022.
3. Ratha, D. et al. Leveraging Remittances for Development. World Bank, 2021.
4. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Valyuta tushumlari statistik sharhi. Toshkent, 2023.
5. Jahon banki va BMTDP. O‘zbekistonda mehnat migratsiyasi va ijtimoiy xavfsizlik tahlili. Toshkent, 2021.
6. UNDESA. Trends in International Migrant Stock 2022. United Nations, New York.
7. O‘zbekiston Respublikasi Tashqi mehnat migratsiyasi agentligi. Rasmiy statistik ma‘lumotlar. 2022–2023.
8. Clemens, M.A. Economics and Emigration: Trillion-Dollar Bills on the Sidewalk? Journal of Economic Perspectives, 2011.

